

Mellemøstkonflikten er også en religiøs konflikt. Det sætter Ordet og Israels arbejde i relief. Læs Jan Frosts årsberetning fra årsmødet, der i år markerede Ordet og Israels 60 års jubilæum.

12

7

Primo Levi

Bag navnet på en af Jerusalems nye gader er en dramatisk historie.

9

Israel nyt

Læs blandt andet om en muslims syn på Hamas, paven i Auschwitz, overfald på overrabbiner, israelske spioner og Hizbollahs raketter.

18-21

Joffi-sider

Fire sider til unge fra unge i Ordet og Israel.

Forsidebillede:
Bøn foran Vestmurens 2000 år gamle sten i Jerusalem. (Foto: Ole Andersen)

Adresseændringer

Adresseændringer bedes meddelt direkte til Ordet og Israel's kontor. På forhånd tak.

Det handlede vel bare om næstekærlighed

Kaja Jørgensen voksede op i Gilleleje og boede med udsigt til den lille fiskerhavn. Hun var med til at hjælpe jødiske flygtninge til Sverige i oktober 1943.

AF HANNE GUNDLACH JØRGENSEN

Kaja Jørgensen er en frisk dame på 83 år. Vi sidder i hendes hyggelige stue i det lille gule rækkehus i det nordlige Hillerød og taler lidt om hendes forhold til Israel. Men snart drejer samtalen sig over på nogle af hendes oplevelser under krigen.

Hun voksede op i den lille nord-sjællandske fiskerby Gilleleje, hvor hendes far var sognerådsformand.

Det vrimlede med mennesker

»Jeg kan huske, at min far kom hjem tidligt en morgen. Han var med i ledelsen af Luthersk Missionsforening og havde været til møde i København. Tyskerne havde

jo taget højskolen, og nu stod de med et hold elever, der skulle begynde til november, som de skulle finde ud af, hvor de skulle gøre af. Der gik ikke tog fra København sent om aftenen, så han kom hjem med et posttog tidligt om morgenen. Da han ankom til Gilleleje, vrimlede det med mennesker i byen. Noget det ellers aldrig gjorde klokken fem om morgenen.

Vi boede på det tidspunkt i et hus, der lå i Havnegade lige over for stejlepladsen, hvor fiskerne tørrede deres garn, og med udsigt ud over havnen. Pludselig begyndte folk at løbe op over græsset mod os og vores hus. Det viste sig, at den båd, de skulle have været med, måtte sejle, fordi det pludselig forlød, at tyskerne var på vej. Nu ville de i skjul.«

Omkring 200 jøder i alle aldre gemte sig i 1943 i menighedshuset og på loftet af Gilleleje Kirke. De blev opdaget, og tyskerne sendte dem først til Horserød og siden videre til Theresienstadt. (Foto: Hanne Gundlach Jørgensen)

Kaja Jørgensen fulgte nogle af de jødiske flygtninge ud til Nakkehoved Fyr øst for Gilleleje, for at de kunne blive samlet op af en fiskerkutter og sejlet til Sverige. (Foto: Hanne Gundlach Jørgensen)

65 jøder i stuerne

Sognerådsformanden og hans datter kunne ikke bare stå og se til, men fik en stor flok af de jødiske flygtninge ind i huset. Kaja Jørgensen husker,

at der på et tidspunkt om eftermiddagen var 65 mennesker.

Efterhånden kom flere og flere af dem af sted. Til sidst havde de kun en familie Engel tilbage. De turde ikke blive i huset, der lå ud til gaden, men bad om lov til at skjule

sig i skuret bagerst i haven. Det var først i oktober måned og allerede koldt om natten, så Kaja Jørgensen fandt dyner og tæpper til dem.

Deres lille søn på 13 måneder havde været bedøvet i flere døgn, så han ikke skulle græde. Ham beholdt Kaja Jørgensen i huset, så han kunne få lov til at vågne af sin bedøvelse.

Efter morgenkaffen næste dag fik de det arrangeret, så familien kunne komme i sikkerhed et andet sted. Hr. Engel kom med en lastbil, der skulle køre et læs kartofler ud til mejeriet, så de kunne blive kogt der. Det gjorde man dengang. Herude byttede han tøj med chaufføren, satte sig bag rattet og kørte så lastbilen ud til en gård i Smidstrup.

Hans kone og lille søn blev klædt ud som landarbejdere, der skulle ud og tage kartofler op, og cyklede sammen med Kaja Jørgensen ud til den samme gård.

Familien Engel kom senere i

Mange år med Ordet og Israel

AF HANNE GUNDLACH JØRGENSEN

Bevægelsen Ordet og Israel kan i år fejre 60 års jubilæum. Nogle få af de nuværende abonnenter på Ordet og Israels blad har været med næsten fra begyndelsen. En af dem, der har holdt bladet i rigtig mange år, er 83-årige Kaja Jørgensen fra Hillerød.

»Jeg giftede mig egentlig til bladet,« fortæller Kaja Jørgensen. »Min mand holdt allerede bladet, da vi blev gift.«

Den virkelige forståelse for Israels betydning kom dog først senere, fortæller hun.

»Det var i forbindelse med Seksdageskrigen i 1967, at det begyndte at dæmre for mig, at Israel nok var noget særligt. Jeg kan huske, at min mand, der dengang var lærer på Luthersk Missionsfor- enings Højskole her i Hillerød (bibelskolelærer Marius Jørgensen) og nogle af hans kolleger var meget optaget af, hvad der skete.

I 1968 var han så med på en rejse til Israel. Han fortalte selvfølgelig begejstret en masse om det, og så begyndte det at sætte sig fast hos mig.«

Kaja Jørgensen kom først selv til Israel i 1985. Det blev en meget stor oplevelse for hende.

»Tænk at være i landet,« siger hun med tryk på det sidste ord. »Vi gik jo, hvor Jesus havde gået. Det kom til at betyde meget for mig. Det tror jeg, det gør for mange mennesker, der virkelig tænker,« mener hun.

»Det var noget helt andet end Østrig eller nogle af alle de andre steder, jeg har været,« siger hun. Mange små souvenirs i den hyggelige stue vidner om, at her bor en dame, der er ganske berejst.

»Jeg har læst Ordet og Israels blad med stor interesse i mange år. Det er en fast bestanddel. Jeg har været i Israel tre gange. Det er kommet ind under huden på mig. Samtidig hører man jo folk fortælle, når de kommer hjem. Det er altid meget spændende.

Jeg læser altid bladet, lige når det kommer. Særligt de små klip. Der får man virkelig noget at vide. De er meget spændende. Nogle af artiklerne er lidt for tunge for mig, men så passer de nok til andre. Sådan et blad skal jo have lidt af det hele.

Når jeg har læst det, giver jeg det videre til en dame, jeg kender, og jeg tror, hun giver det videre til nogle andre. Det er rart, at flere kan få glæde af det på den måde,« siger Kaja Jørgensen.

sikkerhed i Sverige. De har siden besøgt Kaja Jørgensen i Hillerød.

Stikkere i byen

»Hvad vi dengang ikke var klar over var, at det vrimlede med stikkere i byen. Da jeg på et tidspunkt var gået til slagteren for at få købt noget mad til alle de mennesker, vi havde i huset, mødte jeg en dame, jeg kendte. Hun spurgte, om hun ikke skulle komme og hjælpe mig. Det var jeg selvfølgelig taknemmelig for,« fortsætter Kaja Jørgensen.

»Efter krigen viste det sig, at der havde været omkring 80 stikkere i en lille by som Gilleleje. Damen, der havde hjulpet mig, var en af dem.«

Tyskerne fik heldigvis ikke fat i jøderne, der opholdt sig hos sognerådsformanden.

»Vi var bange for, at tyskerne skulle opdage dem, ligesom de havde opdaget den flok, der havde gemt sig på kirkeloftet og i menig-

hedshuset,« fortæller Kaja Jørgensen. »De blev alle sammen taget.

Min far fik derfor arrangeret, at nogle af dem kunne komme ud til et høloft i Smidstrup. Andre kom til Munkerup og en enkelt dame blev indlogeret på Missionshotellet. De kom alle sammen senere til Sverige.«

Tænkte ikke over, hvor farligt det var

Næste dag havde sognerådsformanden fundet en fisker, der var villig til at sejle nogle af jøderne til Sverige. Men da tyskerne holdt øje med havneområdet, turde de ikke

I den ene ende af dette hus boede sognerådsformanden A. Chr. Petersen med sin datter Kaja. I oktober 1943 holdt de flygtende jøder skjult for tyskerne. (Foto: privat)

Fiskekuttere på størrelse med denne sejlede modstandsfolk og jødiske flygtninge, der skulle i sikkerhed, over til Sverige. Som regel lagde fiskekutteren til ud for kysten uden for havneområderne, og flygtningene blev så roet ud til den. (Foto: Hanne Gundlach Jørgensen)

bare sejle fra havnen i Gilleleje. I stedet blev det aftalt, at fiskeren skulle lægge sin kutter ud for Nakkehoved Fyr cirka tre kilometer øst for Gilleleje. Flygtningene ville herefter blive roet ud til kutteren. Først kvinder og børn og siden mændene.

Kaja Jørgensen var på det tidspunkt 21 år. Denne efterårsdag blev det hendes opgave at følge en gruppe flygtninge ad stierne langs stranden ud til fyret og sørge for, at de kom med fiskekutteren, der kunne sejle dem over til Höganäs på den svenske kyst.

Blandt dem, der kom med denne båd, var også nogle modstandsfolk, der skulle i sikkerhed.

»Jeg har ofte tænkt på, hvad jeg egentlig tænkte dengang,« siger Kaja Jørgensen, der ikke kan huske, om hun var bange. »Jeg har undret mig, men jeg tror slet ikke, jeg tænkte over, hvor farligt det kunne være. Der gik jo så mange folk rundt og luskede.

Min far var med i modstandsbevægelsen, og han gemte i en periode illegale breve på loftet. Breve fra England til modstandsbevægelsen. På loftet var der et trægulv. Oven på det lagde han et nyt gulv med en lille afstand til det gamle. Her i hulrummet gemte han så brevene. På et tidspunkt blev det for farligt,

og han fik dem destrueret.

Gestapo var i byen, og på et tidspunkt kom min far også ind til forhør, men på forunderlig vis slap tyskerne ham ud igen. De spurgte ham om tre ting: Hvad han syntes om katolikkerne, hvad han syntes om jøderne, og hvad han syntes om englænderne. På forunderlig vis fik han svaret, så de endte med at løslade ham. Han havde ellers taget sin tandbørste med, for han havde regnet med, at de ville beholde ham.

Jeg er overbevist om, at han fik ordene lagt i munden fra Gud, der har lovet at give os, hvad vi skal svare, som der står et sted i Matthæusevangeliet. «

Redningen af de danske jøder gik godt. Kun få blev arresteret og sendt til Tyskland, og af dem vendte langt de fleste tilbage til Danmark igen efter krigen.

Det handlede om næstekærlighed

»Jeg tror, at det med jødernes plads i Guds plan betød noget for min far, men det var ikke derfor, han hjalp dem. Man talte i det hele taget ikke så meget om Israel og jøderne dengang, som man gør i dag.

Vi så, at det var mennesker, der var i nød. Dem skulle man hjælpe. Det handlede vel bare om næste-

Sognerådsformand A. Chr. Petersen, Kaja Jørgensens far, var med i Jødekomitéen i Gilleleje. Efter de hektiske dage i begyndelsen af oktober 1943 nedsatte en gruppe af byens borgere en komité, der fik styr på transporterne til Sverige, satte flugten i system, fik kontrol med priserne og sørgede for de jøder, der ingen penge havde. (Foto: privat)

kærlighed,« mener Kaja Jørgensen. »Havde det været russere eller englændere, havde vi gjort det samme,« siger hun og går så hen til reolen for at finde nogle gamle billeder frem. ☆

Udsigten fra sognerådsformandens hus. Her på stejlepladsen, hvor fiskerne plejede at tørre deres garn, gik jødiske flygtninge forvildede rundt. De kunne ikke komme med den båd, de havde håbet. (Foto: privat)

Primo Levi – kemiker og forfatter

TEKST OG FOTOS:
HANNE GUNDLACH JØRGENSEN

Der er gamle gader, og der er nye gader i Jerusalem. En af de nyeste, hvor husene er bygget inden for de sidste få år, er Primo Levi Street. Gaden ligger i den sydlige del af byen ikke langt fra Ordet og Israels hus. Husene er typiske boligblokke, men dog af den pænere slags og med en dejlig udsigt.

Men hvem var så Primo Levi? Han var en italiensk jøde. Født i Torino i 1919 i en familie af assimilerede og stort set ikke-religiøse jøder med spanske rødder. Han blev uddannet kemiker, og trods Mussolinis racelove, der forbød jøder en højere uddannelse, fik han en universitetsuddannelse i 1941.

Han fik efterfølgende job i et farmaceutisk laboratorium, men da tyskerne invaderede det nordlige Italien i 1941, forlod han sit job, byttede noget laboratorieudstyr for en pistol og sluttede sig til en gruppe

partisaner, der sloges mod tyske og italienske fascister.

En i gruppen forrædte dem, og Primo Levi blev overgivet til tyskerne, der deporterede ham til koncentrationslejren Auschwitz. Her tilbragte han 10 måneder med at arbejde på en fabrik, der fremstillede syntetisk gummi.

Syg af skarlagensfeber blev han efterladt af tyskerne, da de forlod lejren foran de fremrykkende russiske tropper. I januar 1945 blev han befriet af Den Røde Hær. For altid ændret og med en tatovering med nummeret 174517.

Det lykkedes ham ad mange omveje at komme tilbage til Italien, hvor han blev gift med Lucia og genoptog arbejdet som kemiker.

I 1977 trak han sig tilbage fra jobbet som leder af en kemisk fabrik i Torino og viede sit liv til skrivningen. Han døde den 11. april 1987.

Netop dødsfaldet har været genstand for diskussion. Han faldt ned fra tredje sal fra den bygning, hvor han boede, og hvor han også var født.

Nogle mener, det var en tragisk ulykke. Han havde overlevet rædslerne i Auschwitz og bevaret sin optimisme og tro på noget godt i mennesket.

Andre mener, at han tog sit eget liv, fordi hans tro på det gode i mennesket var blevet forrådt på grund af alt det forfærdelige, han havde oplevet i den tyske udryddelseslejr. Det kom derfor også til at overskygge hans medfødte optimisme, og til sidst kunne han ikke kapere det mere.

Uanset hvad der var årsagen til hans død, så efterlod han sig et meget interessant forfatterskab. Hans nok mest kendte og meget bevægende bog *Hvis dette var et menneske* handler om hans oplevelser i Auschwitz. Den er særdeles læseværdig og er skrevet med en meget fin fornemmelse for, hvad der skete med de mennesker, der gav op, og for hvem det ikke længere gav nogen mening at sige 'i morgen'. ☆